

УДК 821.163.1"16/17"-97.09:159.953:27-36

Жанр «пам'яті» в системі «Четьїх-Міней» Димитрія Ростовського (Туптала)

Ірина САВЧЕНКО

Стаття присвячена вивченню жанру пам'яті в системі «Четьїх-Міней» Димитрія Ростовського (Туптала). Автор робить висновок про те, що пам'ять як найдавніше агіографічне жанрове утворення в опрацюванні українського агіографа набула певних художніх ознак: незначний обсяг, логічність викладу, інформативність, фабульність, композиційне кліше. Як жанрове утворення пам'яті зайняли у «Четьїх-Мінеях» Димитрія Ростовського проміжне місце між проложними статтями і поширеними житіями-біосами та житіями-мартиріями.

Ключові слова: жанр пам'яті, жанрова система, агіографічний текст, канонізація, об'єктивована оповідь, фабульність.

На історичний характер процесу жанротворення та проблеми його формування в давніх літературах указував Д.Ліхачов, який наголошував на необхідності вивчати не тільки окремі жанри, але й особливості цілих збірників «сталого складу», зокрема четьїх-міней, прологів, патериків, хронографів тощо.

Жанрова система «Четьїх-Міней» Димитрія Ростовського, які, за всіма типологічними ознаками, належать до так званих «ансамблевих жанрів» (Д.Ліхачов), збірників «сталого складу» та мають власні жанрові підтипи, надзвичайно різноманітна. Вона охоплює близько сорока жанрових утворень, природу яких первинно ми кваліфікуємо з огляду на авторські визначення: крім найбільш уніфікованих «житій», «страданій», «сказаній», «повістей», зустрічаємо «чуда», «преставлення», «поклоніння» тощо. Зрозуміло, що кількісна частка кожного жанрового утворення в «Четьях» неоднакова, їхнє «жанрове ядро» становлять традиційні для християнської агіографії «житія», «страданія» та «пам'яті».

Усі вони мають єдине функціональне призначення: розповідь про святого та формування у читача відповідних, християнських, поглядів і

переконань. Але варто зосередити увагу на пропорційному співвідношенні, в якому ті чи інші жанри-«васали» присутні в жанрі «об'єднувчому», на їхніх структурних взаємовідносинах, а також на ідейно-стилістичних видозмінах, яких вони зазнавали при внесенні до збірника. Адже «збірник – це своєрідний симфонічний оркестр, зрозуміти музику якого можна лише тоді, коли уважно вслухаєшся в усі його партії»¹.

Через недостатню вивченість давніх четьїх-міней картина їхніх жанрових видозмін протягом XI-XVII ст. поки що не може бути схарактеризована в усій повноті й у всьому розмаїтті. Проблему ускладнює ще й те, що, як зазначає Н.Дробленкова, «Мінеї-Четьї – це первісно не жанр літературний, а особливий жанровий тип традиційних «стійких» за складом збірників, що належать до так званих жанрів «об'єднувчих», які охоплюють цілу низку жанрів «підпорядкованих»².

Ми зупинимося на характеристиці одного з жанрових утворень, присутніх у «Четьїх» Димитрія Ростовського, а саме – «пам'яті».

«Пам'ять» як різновид агіографічного тексту є одним із найдавніших жанрових утворень, що сформувалося, фактично, в той самий час, що і мартирії (мученицькі житія), тобто в часи перших християн. Свідчення цього – давні Місяцеслови, де пам'яті присвячені переважно мученикам, що пояснюється загальним характером початкового християнства. Це вплинуло на подальший порядок композиційного розташування в календарях текстів цієї жанрової групи: при накопиченні під одним числом декількох пам'ятей мученицькі завжди передують пам'ятям сповідників, святих, преподобних, стовпників, юродивих тощо, хоч у класифікації християнських святих лик мучеників поступається ликам ангелів, пророків, апостолів і святих.

Закономірність стосовно розташування декількох пам'ятей протягом дня спостерігається й у Димитрія. Так, 24.04 вони скомпоновані в такій послідовності: **Пам'ять мученика Сави Стратилата, Пам'ять преподобної Єлисавети, Пам'ять преподобного Хоми Юродивого. Пам'ять преподобних отців Ісакія, Далмата і Фавста** передують **Пам'яті преподобного Козьми, скопця-відлюдника (3.08), Пам'яті святого мученика Парамона й «иже с ним» – Пам'яті преподобного отця Акакія Синайського (29.11)** тощо. Порушується це правило

1 Лихачев Д. Развитие русской литературы X-XVII веков: Эпохи и стили. – Л., 1973. – С. 75.

2 Дробленкова Н. Из истории жанра Четьев-Миней в русской литературе // Армянская и русская средневековые литературы: Сб. статей. – Ереван., 1986. – С. 141.

комплектування пам'ятного текстового матеріалу тільки тоді, коли в якийсь день ушановується пам'ять одного з Христових апостолів чи пророків. У такому разі вона передує всім іншим, включно з мученицькими, як це спостерігається, наприклад, 16.03 (апостола Аристовала), 30.04 (апостола Якова), 10.05 (апостола Симона Зилота), 17.05 (апостола Андроника), 15.06 (пророка Амоса), 19.06 (апостола Юди) тощо.

І хоча при визначенні жанрових ознак давнього тексту важливу, якщо не визначальну, функцію відігравав предмет оповіді, тема, якій був присвячений твір, однак стосовно жанру «пам'яті» можна говорити і про суто художні особливості викладу. Проте відразу треба наголосити, що вони доволі розмиті і їхня характеристика потребує постійних коментарів і застережень.

На відміну від житія-біосу чи житія-мартирія, пам'ять ставить за мету лише фіксацію існування святого та нагадування про його подвиги, вона репрезентує своєрідне посмертне інобуття святого у світі людей. За художніми ознаками, це зазвичай стисле, позбавлене будь-якої образности оповідання, яке лише зрідка урізноманітнювали монологи та діялоги чи ремінісценції або цитати з Біблії. Класичні зразки текстів, які ілюстрували би таке визначення жанру, знаходимо у Димитрія не досить часто, наприклад, 12.08 – **Пам'ять святих мучеників Севира, родом із Фракії, та Мемнона-сотника, і з ними тридцяти семи мучеників**, обсяг якої становить близько 15 рядків і яка способом викладу матеріалу нагадує радше документ, судовий протокол, аніж художню оповідь. Вибір агіографом форми слідчої справи, на думку К.Ромодановської, визначає те, що пряме завдання кожного слідства – встановити і довести істину³. Тотожну мету мала й уся християнська агіографія.

Зрозуміло, що в «Четьїх» Димитрія досить текстового матеріалу, щоби не лише віднайти всі вироблені протягом тривалого часу побутування жанру типологічні ознаки, але і встановити особливості, які виявляються в опрацюванні цього жанру українським агіографом XVII ст.

Давні мінеї, як зазначав М.Сперанський, були залежні від принципів укладання Місяцесловів і Прологів, уміщуючи пам'яті не на всі календарні дні, на один день – одну пам'ять, переважно тільки мученицькі⁴. «Четьї»

3 Ромодановская Е. Система жанров в русской литературе переходного периода // Славянские литературы: Культура и фольклор славянских народов: XII Международный съезд славистов (Краков, 1998). – М., 1998. – С. 135.

4 Сперанский М. Сентябрьская Минея-Четья до-Макарьевского состава. – СПб., 1986. – С. 7.

Димитрія є свідченням розширення змістових і композиційних чинників у таких збірниках: збільшено кількість пам'ятей на один день (в окремих випадках – до чотирьох), їхнє тематичне коло теж розширено: поряд із мученицькими, які все-таки переважають, автор уміщує пам'яті пророків, апостолів, преподобних, блаженних, спасителів, сповідників, юродивих.

Пам'яті досить суттєво представлені в «Четьїх» Димитрія – їх 179 (24%), хоча якоїсь закономірності в розміщенні таких текстів у межах окремих книг не спостерігається. Так, вереснева книга вміщує 7 пам'ятей (12,7%), жовтнева, листопадова та груднева – по дев'ять (відповідно 14,5%, 16,7%, 16,3%), далі ця кількість коливається від 12 (січнева – 20%) до 22 (квітнева – 33,8%), найбільше ж – 26 (37%) пам'ятей – в останній, серпневій, книзі. Власне, кількісні параметри дають нам підстави при визначенні жанрових ознак пам'яті зосередитися саме на текстах серпневої книги «Четьїх-Міней».

До жанрової групи пам'ятей в антології Димитрія не відносимо твори синкретичного характеру, кваліфіковані автором як **Пам'ять і чудеса святого мученика Феропонта (25.05), Пам'ять і віднайдення мощів святих отців Гурія, архієпископа Казанського, та Варсофонія, єпископа Тверського (4.10), Страждання святого мученика Уара, і з ним семи учителів християнських, і Пам'ять блаженної Клеопатри та сина її Івана (19.10).**

З'ясувати джерельну базу пам'ятей у Димитрія досить важко. На відміну від розлогих текстів, де джерела фіксовано надзвичайно детально, агіограф, фактично, не зазначає, звідки він запозичив і наскільки використав попередні агіографічні твори. Здебільшого він посилається на Пролог⁵, що пояснює певну структурну близькість пам'яті до форми проложного житія, яке також вирізнялося лаконізмом і відсутністю розлогого сюжету.

Пам'ять і проложне житіє виявилися наймобільнішими агіографічними жанрами: для написання поширеного житія потрібен був доволі тривалий час, тож вони завдяки незначному обсягу швидше заповнювали порожні числа місяця. Навіть у «Четьїх» Димитрія зустрічаємо дні, представлені тільки пам'ятями (3.02 – святого преподобного Симеона; 18.02 – дві: отця Леона,

⁵ Можливо, на Пролог ченця Євфимія. М.Петров зазначає, що окремі статті Димитрія та статті названого Пролога близькі за змістом і не зустрічаються ні у відомих грецьких Синаксах, ні в давніших Прологах східнослов'янського походження, ні в макаріївських «Четьїх-Мінеях» (Див.: *Петров Н.О.* происхождения и составе славяно-русского печатного Пролога. – К., 1875. – С. 106-108).

Папи римського, й отця Флавіяна Сповідника; 21.02 – дві: преподобного Тимофія та отця Євстафія; 29.02 – дві: преподобного Касіяна та преподобного Іоана; 21.03 – три: преподобного Якова Сповідника, святого Кирила, єпископа Катанського, та святого Хоми; 29.04 – дві: святих дев'яти мучеників і преподобного Мемнона-чудотворця тощо).

Інокли автор посилається і на Лимонар, але ці посилення зазвичай подано не на маргінесах, як у випадку з Прологом, а в самих текстах (**Пам'ять преподобного Козьми, скопця-відлюдника – 3.08, Пам'ять преподобного отця нашого Христофора – 30.08**). При цьому в обох випадках Димитрій конструює текст як переказ історії про вшановуваного святого, надаючи тексту форми оповіді від І особи та досягаючи в такий спосіб найвищого ступеня достовірності⁶. Оповідачем виступає зазвичай очевидець подій або їхній сучасник, про що зазначається вже в перших рядках тексту: «У час мого перебування в Антіохії»⁷ чи «Коли ми були в Александрії» (с.578) тощо.

Використання Лимонара, або Лугу духовного, було можливе для Димитрія тільки в тому випадку, коли йшлося про життя і подвиги святих ченців, власне, преподобних. Також закономірним видається опрацювання ним саме цього перекладного патерика з огляду на величезну популярність Лимонара (поряд із іншими подібними текстами) в Україні⁸.

Як уже зазначалося, в агіографічній практиці пам'яті вирізняються незначним обсягом (від десяти рядків до трьох сторінок), що може стати підставою для висновку про їхню «збідненість», але саме обсяг, визначений як особлива вимога ще грецькими укладачами прологів, чи не найкраще свідчить про особливості творчої манери Димитрія: прагнення до простоти і стислості оповіді.

Лаконічність пам'ятей, як і проложних житій, безпосередньо залежала від їхнього функціонального призначення: показати зразок поведінки людини. А відтак ідеться лише про ті заслуги якогось персонажа, завдяки яким його зараховано до рангу святих. Увесь житійний матеріал у пам'яті організовано за принципом «економії уваги» (термін П.Білоуса),

6 Див.: Рудаков А. Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии. – СПб., 1897. – С. 52.

7 Жития святых, изложенные по руководству Четых-Миней Димитрия ростовского. – Кн. 12. – К., 2000. – С.46. Далі посилаємося на це видання, вказуючи в тексті сторінку.

8 М.Петров зазначав, що Димитрій користувався також Лавсаїком Паладія та алфавітним патериком (Див.: Петров Н. О происхождении и составе славяно-русского печатного Пролога. – К., 1875. – С. 108).

зумовленим рецитивним⁹ характером цього жанрового утворення. А це, своєю чергою, спонукало укладача до «інформативного, сухого стилю, логіки фактів та аргументів»¹⁰.

Фактично, пам'яті в «Четьїх» Дмитрія можна кваліфікувати як своєрідну аргументацію, обґрунтування факту канонізації тієї чи іншої особи. Отже, вони мали, крім морально-учительних завдань, інформативні: не зобразити, а лише сповістити про якогось святого та про його долю. Саме завдяки цьому жанровому утворенню календарна сітка «Четьїх-Міней» набувала повноти й відображала дні пам'яті необхідних осіб.

Однак певна частина текстів (приблизно 25%) дещо розлогіша, їхній обсяг – від чотирьох до чотирнадцяти сторінок, тож вони починають набувати ознак власне житія: пам'яті **отця Флавія Сповідника** (18.02 – 7 с.), **святого Софронія Премудрого** (11.03 – 10 с.), **святих семи ефеських отроків** (4.08 – 14 с.), **святих Александра, Іоана, Павла** (30.08 – 9 с.) тощо. При цьому обсяг тексту в Дмитрія аж ніяк не залежить від того, чи пам'ять персональна, чи колективна. Слід зауважити, що значні за обсягом пам'ятні тексти у Дмитрія, фактично, є перехідною формою від проложного житія, до якого близькі канонічні за обсягом і художніми ознаками пам'яті, до поширеного житія-біосу чи житія-мартирія, які становлять основний масив «Четьїх-Міней». Зазначені тексти вже мають поширений сюжет, подають доволі детальні характеристики святих, навіть із елементом психологізації, автор вдається в них до розлогих історичних коментарів.

Переважна ж більшість пам'ятей інформативно доволі лаконічна, проте можна визначити певні константи для всіх текстів цієї жанрової групи: це короткі біографічні відомості (походження та сім'я), що зближує їх із жанром власне житія, суть подвижництва та обставини смерті. При цьому опис прижиттєвих і посмертних чудес, обов'язковий для житія-біосу та мартирія, в пам'ятях здебільшого відсутній або представлений лише констатацією без будь-якої деталізації, властивої мартиріям. Наприклад, у **Пам'яті преподобного Козьми**: «Через цього старця Господь дарував мені зцілення» (с. 47), у **Пам'яті святого мученика Лупа**: «Від гроба його отримували лікування всіх недуг і хвороб» (с. 397) тощо.

Зустрічаються елементи історичного коментаря, є вказівка на місце народження святого, час життя чи подвижництва, що зазвичай корелює з володарюванням якоїсь історичної особи, фах («служив у

⁹ Для читання вголос.

¹⁰ Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. – Житомир, 1997. – С. 42.

війську» (с. 82), «був пресвітером у дні нечестивих римських царів» (с. 84), «робив вугілля та продавав його» (с. 195), спосіб життя до подвижництва («служив у війську й тишився повагою царя» (с. 42), «одружився досить рано, займався переважно землеробством, причім «від поту лица свого»... їв хліб не тільки сам, але й годував інших, подаючи від свого урожаю убогим» (с. 133).

Послідовно дотримуючись довідково-оповідної манери, Димитрій у пам'ятях зазвичай визначає кожну подію у просторі та часі. Повідомлення про те, що, де та коли відбувалося, майже завжди розташовано на початку статті й має стереотипну форму: «жив за царювання», «був родом із...», «походив із міста...», «у дні нечестивого римського царя» тощо. Таким чином, подаючи короткі біографічні відомості про героя пам'яті, Димитрій дотримується всіх вимог до достовірності описуваного матеріалу. Він указує місце народження святого («батьківщиною його була Персія» (с. 119), «народився на острові Крит» (с. 133), «був родом із міста Тарса киликійського» (с. 283), констатує час подвижницької діяльності, називаючи імена тодішніх правителів («жив за царювання імператора Аврелія» (с. 396), «витримав страждання... за царювання Льва Вірменина Іконоборця» (с. 134), «був пресвітером за царювання нечестивого царя Декія» (с. 304) і місця, де святий діяв і прославився («скопець із лаври Фаранської» (с. 46), «відійшов до кордонів грецької держави, до міста Низибії» (с. 119).

Фактично, такі пам'яті є нотатками, короткими інформаційними повідомленнями. Дія в них прискорюється, разом із нею прискорюється час, перестаючи відігравати суттєву роль, а відтак події втрачають протяжність у часі. Так, наприклад, у **Пам'яті святого мученика Євсигнія** (5.08) оповідь фіксує факти з життя святого протягом володарювання п'яти імператорів (Діоклетіяна, Максиміяна, Констанція, Костянтина Великого та Юліяна Відступника), але вся ця інформація позбавлена якоїсь тривалості в часі й «увібгана» в декілька десятків рядків тексту. Увагу зосереджено винятково на окремих епізодах, що стануть передумовами подвигу Євсигнія: його видіння ангелів, Хреста Небесного, його молитви та пости. Таким чином, пам'ять оповідає тільки про те, що сталося, а не як, яким чином сталося, відповідно, втрачаючи при цьому зображальність.

Загалом же, композиція пам'яті у Димитрія, фактично, не порушує усталеного агіографічного кліше та відповідає поширеним житіям тієї чи іншої групи. Якщо йдеться про мученицькі пам'яті, які за чисельністю можуть конкурувати лише з преподобницькими, то їхня структура,

фактично, повторює структуру мартиріїв. Відмінність полягає тільки у ступені детальності й у кількості подробиць.

У пам'ятях Димитрія, незважаючи на його талант проповідника, так активно виявлений у поширених житіях, риторичний пласт незначний. Лише іноді автор вдається до прямих звертань до читача, емоційно доводячи можливість чудесного проявлення Господа: «Але що дивного? Той, Хто в давні часи відкрив уста Валаамовій ослиці, так що вона заговорила по-людськи, хіба не міг відкрити вуста лева, щоби він промовив людською мовою – на викриття і посоромлення нечестивих і на прославлення всемогутньої сили Своєї? Один і Той сам Господь був присутній і чудодіяв і тут, і там» (Пам'ять святого священномученика Євтихія, 24.08 (с. 422). Загалом же, виклад пам'ятей – це однорідна об'єктивована оповідь, у якій відсутній пласт авторських визнань, живих особистісних інтонацій.

Пам'яті будуються на перерахуванні нормативних позитивних рис святого. Хоча й у житіях є тенденція до етикетного зображення подвижника, та в пам'ятях вона помітно посилена. Героя представлено ідеальним християнином без суперечностей у характері, в думках, у поведінці. Він постає звільненим від емоцій, почуттів, вад, тобто від будьяких рис індивідуалізації. Пам'ятям не властивий інтерес до внутрішнього життя героя, до його характеру та сфери почуттів. Майже поза увагою залишено описи зовнішності, довілля, конкретні деталі та подробиці.

У пам'ятях «Четьх-Міней» немає повного та послідовного опису долі людини від народження до смерті, – добираю лише окремі події з життя героя як приклади його чеснот і заслуг. Епізоди центральної частини оповіді, виконуючи сюжетно-характерологічну функцію, покликані виявити декілька сторін морального обличчя героя. Перш за все праведність як обов'язкову рису персонажів пам'ятей, а вже потім – залежно від того, чим прославився герой і що він звершив, – виокремлюються ще одна чи дві риси.

У пам'ятях Димитрія внутрішнього світу людини, її думок, почуттів не відтворено, а відтак у них відсутня психологічна мотивація дії, не показано зародження задуму персонажа здійснити якийсь вчинок.

Аналізований матеріал дає підстави говорити не про сюжетність пам'ятей, а про їхню фабульність. Адже сюжет у них використовується не з власне художньою метою, а тільки як засіб характеристики персонажа, тож і роль його менша, ніж у поширеному житії. Про елементи сюжету свідчить наявність зав'язки та розв'язки події, проте дія не проходить стадій розвитку, тому сюжет, фактично, збігається з фабулою.

Якщо в поширеному житті Димитрій прагнув створити багатопланову оповідь із розробленим сюжетом, у якому поведінка героя є лише однією зі сюжетних ліній, то в пам'ятях діють зворотні тенденції: не до розширення охоплення дійсності, а до вичленення лінії поведінки персонажа та звільнення її від іншого сюжетного матеріалу. Пам'ять – це завжди розповідь про одного героя. Навіть тоді, коли вона присвячена відразу декільком особам, як, наприклад, **Пам'ять преподобних Ісакія, Далмата, Фавста** (3.08). Їхні характеристики подано, так би мовити, сумарно, начебто мова йде про одного героя, адже всі вони прославились одними і тими самими подвигами. Так, у **Пам'яті святих семи отроків Ефеських** (4.08) читаємо: «У той час в Ефесі перебували сім отроків, вони були синами поважних міських начальників і служили у війську, імена їхні такі: Максиміліян, Ямвлих, Мартіян, Іоан, Діонісій, Ексакустодіян і Антонін. Не поєднані сімейними зв'язками тілесної кривности, вони були поєднані зв'язками кривности духовної – вірою та любов'ю Христовою; вони разом молились і постили...» (с. 51).

При цьому окремі святі, заявлені в назві пам'яті, в самому тексті можуть лише називатися без будь-яких характеристик та інформації про їхню поведінку, як, наприклад, у **Пам'яті святих мучеників Агафоника, Зотика, Феопрепія, Акиндина, Севиріяна та «іже с ними»** (22.08). Оповідь тут головно ведеться про Агафоника, всіх же інших автор ніби тільки долучає до нього: коміт Євтолмій «знайшов там (у м. Карпін. – І.С.) святого Зотика разом із учнями», «взяв такого собі Принципса», «зв'язав їх разом із Агафоником, Зотиком та іншими християнами, серед котрих були Феопрепій, Акиндин і Севиріян» (с. 377) тощо.

Цілеспрямованість оповіді в пам'яті, її концентрація навколо особи конкретного святого веде до майже цілковитого вилучення з образної системи другорядних персонажів. Героя начебто «вийнято» з розмаїття стосунків, які пов'язують його з людьми та світом, усю увагу сконцентровано на ньому. Саме він, а не сам сюжет – у центрі пам'яті.

У пам'ятях Димитрія, як і у проложних житіях, увагу сконцентровано на фактичному боці подій, при цьому майже повністю ігнорується художнє оформлення оповідного матеріалу. Свідченням цього можуть бути пам'яті серпневої книги житій, у яких, фактично, відсутня навіть спрощена тропіка, як-от епітети, порівняння.

Урізноманітнюють пам'ятеву оповідь лише монологи та діалоги, втім, і їхня частотність теж доволі незначна. При цьому введення діалогічного мовлення в художню тканину пам'яті зумовлено, як і в

поширених житіях, полемічним характером самого жанру (**Пам'ять святих сповідників Христових, котрі постраждали в Едесі від арія**н – 25 серпня), але аж ніяк не є «системотворчим елементом композиції»¹¹ пам'яті загалом.

Лаконізм і узагальненість пам'ятей у Дмитрія мали певний художній сенс і естетичний вплив. Чистота житійного образу, його однозначність, визначеність, суворота карбованість і незавантаженисть деталями прямо вели до створення контрастного чорно-білого лику святого. Схематичний і прямолінійний образ найбільше задовольняв учительні функції «Четьх-Міней», адже був зрозумілий і вповні збігався з канонічним уявленням про святого.

Як жанрове утворення пам'яті зайняли в «Четьх» Дмитрія проміжне місце між проложними статтями, які у багатьох випадках були зразком для агіографа, та поширеними житіями-біосами і житіями-мартиріями, заповнюючи весь церковний православний рік текстами морально-дидактичного характеру.

The genre of «memory» in the system of «Chetii-Minei» by Dymytriy Rostovsky (Tuptalo)

Iryna SAVCHENKO

The article is dedicated to the studying of the genre of memory in the system of Chetii-Minei by Dymytriy Rostovsky (Tuptalo). Author says that the memory as the oldest hagiographical genre creation in the studying of the Ukrainian hagiograph is characterized by such literatural features: small size, logic and information of the text, phabulation, composition patterns. As genre cliché the memories set place in Chetii-Minei by Dymytriy Rostovsky between prological articles and zhyties(lives)-bioses and zhyties-martyries.

Key words: genre of memory, genre system, hagiographic text, canonization, impartial narration, phabulation.

¹¹ Джиджора Е. Композиция агиографических произведений Елифания Премудрого // Медієвістика: 36. наук. статей. – Вип. 3. – Одеса, 2002. – С. 114.
